

Vytautas Pranciškus Straizys

Žymus Lietuvos astronomas, profesorius, habilituotas daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys emeritas, Vytautas Pranciškus Straizys gimė 1936 m. rugpjūčio 20 d. Utenoje, mirė 2021 m. gruodžio 19 d. Vilniuje.

Baigęs mokyklą Utenoj, 1954 m. įstojo į Vilniaus universiteto Fizikos fakultetą, kurį baigė 1959 m. Dar studijuodamas universitete, parašė pirmuosius mokslinius straipsnius apie kometų ir sidabriškųjų debesų stebėjimus. 1959 m. V. P. Straizys įstojo į Mokslų Akademijos Fizikos ir matematikos instituto astrofizikos aspirantūrą, vadovaujamą prof. Pauliaus Slavėno. 1963 m. apgynė kandidatinę disertaciją „Daugiaspalvių fotometrinių sistemų tyrimas“. Joje pasiūlyti principai, kaip sukurti naują optimalią daugiaspalvę fotometrines sistemas žvaigždžių temperatūroms, absoliutiniams ryškiams ir tarpžvaigždiniam parausvėjimui nustatyti.

1962–1965 m. kartu su Kazimieru Zdanavičiumi sukūrė septyniaspalvę fotometrines sistemas, kuri pasaulyje žinoma kaip Vilniaus fotometrinė sistema. 1971 m. Tartu universitete V. P. Straizys apgynė daktaro disertaciją „Daugiaspalvė žvaigždžių fotometrija“. 1967 m. buvo priimtas į Tarptautinę astronomų sąjungą, tapo Fizikos ir matematikos instituto, o vėliau Fizikos instituto Astrofizikos skyriaus vadovu ir dirbo šiose pareigose beveik 37-erius metus. Greta darbo Fizikos ir matematikos institute V. P. Straizys ilgus metus dirbo ir neetatiniu Vilniaus universiteto Astronomijos observatorijos vadovu, dėstė studentams įvairius astronomijos kursus. 1973 m. jam buvo skirta Lietuvos SSR valstybinė premija.

Vilniaus fotometrinė sistema ypač išpopuliarėjo, kai V. P. Straizys 1977 m. išleido monografiją „Daugiaspalvė žvaigždžių fotometrija“. Jis buvo kviečiamas į šios tematikos tarptautines mokslines konferencijas, buvo daugelio jų organizacinių komitetų narys. Ši sistema stebėjimams imta naudoti įvairiose šalyse (JAV, Čilėje, Vokietijoje, Bulgarijoje). 1978–1979 m. Vilniaus fotometrinė sistema pradėta plačiai taikyti galaktikos struktūrai, žvaigždžių spiečiams ir tarpžvaigždinei ekstinkcijai tirti įvairiose dangaus srityse, taip pat žvaigždžių metalingumui nustatyti. 1979–1985 m. V. P. Straizys buvo išrinktas Tarptautinės astronomų sąjungos Žvaigždžių klasifikacijos komisijos viceprezidentu ir prezidentu. 1982 m. išleista antroji jo monografija „Žvaigždės su metalų deficitu“.

Vilniaus fotometrinė sistema iki šiol yra viena labiausiai pritaikytų klasifikuoti bet kurį galaktikos lauko žvaigždžių rinkinį esant tarpžvaigždinei ekstinkcijai. Sistema taip pat leidžia

klasifikuoti įvairių tipų pekuliarūsias žvaigždes. Didelė darbo patirtis lėmė tai, kad Lietuvos astronomai buvo pakviesti bendradarbiauti su Europos kosmoso agentūra ruošiant į kosmosą Gaia observatoriją, o V. P. Straižys – vadovauti jos pekuliarijų žvaigždžių klasifikacijos darbo grupei. 2016 m. paskelbtame pirmajame Gaia stebėjimus pristatančiame moksliniame straipsnyje V. P. Straižio pavardė puikuoja greta kitų reikšmingiausiai prisidėjusių prie šio projekto mokslininkų pavardžių.

Prof. V. P. Straižys 1991 m. buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu ekspertu, 1996 m. – nariu korespondentu, nuo 2011 m. – Lietuvos mokslų akademijos narys emeritas. 2003 m. už darbų ciklą „Galaktikos struktūros ir evoliucijos tyrimai 1982–2002 m.“ kartu su bendraautoriais jam antrą kartą skirta Lietuvos mokslo premija. Profesorius mokslinėje spaudoje paskelbė per 300 straipsnių, yra 3 monografijų autorius. Jam vadovaujant apginta per 20 disertacijų. 1969–1990 m. V. P. Straižys vadovavo Molėtų astronomijos observatorijos ir Maidanako stebėjimų stoties Uzbekistane statybai bei teleskopų įrengimui.

1977–1990 m. profesorius V. P. Straižys buvo „Vilniaus astronomijos observatorijos biuletenio“, 1992–2016 m. tarptautinio žurnalo „Baltic Astronomy“, 1991–2001 m. m. – metraščio „Lietuvos dangus“ redaktorius. 1992 m. išleista knyga „Paukščių takas“. 1984 m. kartu su Antanu Juška sudarė ir išleido „Astronomijos enciklopedinį žodyną“, o 2002 m. vienas parengė ir išleido jau dvigubai platesnį tokio pat pavadinimo žodyną. 1993 m. išleistas „Astronomijos“ vadovėlis vidurinės mokyklos 12 klasei, 1995 m. kartu su Aloyzu Pučinsku ir Algimantu Ažusieniu – „Astronomijos“ vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir doktorantams (atnaujintas 1999 m.). Nuo 1955 metų yra parašęs daugiau nei 500 mokslo populiarinimo straipsnių ir leidinių.

2002 m. Molėtų observatorijoje lietuvių astronomai Kazimieras Černis ir Justas Zdanavičius atrado naują asteroidą. Kolegų siūlymu Tarptautinė astronomų sąjunga pavadino asteroidą 68730 Straižys. 2003 m. už nuopelnus mokslui profesorius V. P. Straižys buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi.

Parengė

LMA Organizacinio skyriaus vyriausioji specialistė
Valerija Paškauskienė

Naudoti šaltiniai:

Akademiko V. P. Straižio asmens byla
Visuotinė lietuvių enciklopedija